

Орлик Василь
Кропивницький, Україна
ORCID: 0000-0002-7947-9557

РІДКІСНИЙ СТАТЕР КИЗИКІНА ЧЕТВЕРТОЇ ГРУПИ З КІРОВОГРАДЩИНИ

RARE FOURTH GROUP STATER OF KYZYKYN FROM KIROVOHRAD REGION

Серед корпусу знахідок давньогрецьких монет на території України особливе місце посідають кизікіни. Адже електрові монети міста Кизіка (Κύζικος) відігравали важливу роль в середземноморській та чорноморській торгівлі. Видатний дослідник грошового обігу в Ольвії проф. П. Каришськовський зазначав, що «в Ольвіи, как и вообще на северных берегах Понта, долго находились в обращении электроновые монеты Кизика»¹. Аналіз знахідок скарбів, окремих монет, а також письмових джерел указує на те, що кизікіни в Причорномор'ї були «единственной электроной монетой, которая использовалась для крупных денежных выплат, и гармонично дополняла местные эмиссии мелких серебряных и бронзовых монет»². Тому можна погодитися з тезою С. Булатович про те, що «длительное обращение и широкое распространение этих монет на рынках Греции и Причерноморья в качестве общепризнанной международной монеты свидетельствует о неизменном доверии, которым они пользовались»³.

Проблема знахідок електрових кизікінів на території України, особливо в Північному Причорномор'ї та Середній Наддніпрянщині, не нова для історичної науки. Її досліджували як відомі вчені, так і нумізмати-аматори. Перші праці, в яких згадувалися знахідки кизікінів, з'явилися ще в другій половині XIX – на початку XX ст., це публікації Б.Кене⁴, П. Бурачкова⁵, О. Бертъе-Делагарда⁶. Серед корпусу досліджень, які належать ученим радянської доби, особливе місце посідають праці А. Зографа⁷, Д. Шелова⁸, П. Каришковського⁹ та С. Булатович¹⁰.

¹ Карышковский П.О. Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. Киев: Наукова думка, 1988. С.8.

² Захаров Е. Новый взгляд на периодизацию обращения электроновых монет Кизика. *IV Международный нумизматический симпозиум «ПриПОНТийский меналя: деньги местного рынка»*. Севастополь, 2016. С.42.

³ Булатович С.А. О происхождении и составе металла кизикских статов. *Записки исторического факультета ОДУ им. И.И. Мечникова*. Одеса, 1997. Вып. 4. С.17.

⁴ Кене Б. Описание Музеума покойного князя Василия Викторовича Кочубея (составлено по его рукописному каталогу) и исследования об истории и нумизматике греческих поселений в России, равно как царств: Понтийского и Босфора Киммерийского. Т. 1. Санкт-Петербург: тип. Экспедиции заготовления государственных бумаг, 1857.

⁵ Бурачков П.О. Общий каталог монет, принадлежащих эллинским колониям, существовавшим в древности на северном берегу Черного моря, в пределах нынешней Южной России. Ч.1. Одесса: Типография А.Шульце, 1884. 306 с.

⁶ Бертъе-Делагард А.Л. Относительная стоимость монетных металлов на Боспоре и Борисфене в пол. IV в. до Р. X. Нумизматический сборник, 1911, I. С.1-100.

⁷ Зограф А.Н. Кизикины коллекции С.Г. Строганова. *Государственный Эрмитаж. Сборник*. Вып. III. Л., 1926.

Зограф А.Н. Античные монеты. *Материалы и исследования по археологии СССР*. Вып. 16. М., Л., 1951.

⁸ Шелов Д.Б. Кизикские статыры на Боспоре. *Вестник древней истории*, 1949, №2. С.93-98.

⁹ Карышковский П.О. Об обращении кизикинов в Ольвии. *Нумизматика и эпиграфика*. 1960. Т. II. С. 3-13.

¹⁰ Булатович С.А. Обращение электроновых монет Малой Азии в Эгейском Бассейне и в Причерноморье в V-IV вв. до н.э. *Материалы по археологии Северного Причерноморья*. 1976. Вып. 8. С.97; Булатович С.А. Клад кизикинов из Ольвии. *Советская археология*. 1970. № 2.

Щодо сучасних публікацій про знахідки електрових кизікінів на території України в період 1991 – 2020 рр., то можна згадати праці А. Шестопаля¹¹, А. Буйських та В. Крутілова¹², А. Бутягіна та Д. Чистова¹³, Є. Захарова¹⁴, В. Орлика¹⁵.

Однією із знахідок кизікінів на території сучасної України, зокрема на Кіровоградщині, є електровий статер (Рис.1).

Аверс: немовлята Геракл та Іфікл, котрі борються зі зміями, внизу тунець вліво.

Реверс: quadratum incusum

Вага 15,91 г.

Розмір $\approx 21 \times 17$ мм.

Іконографія та монетно-вагові характеристики дозволяють чітко ідентифікувати дану знахідку як електровий статер четвертої групи кизікінів. Монети цієї групи, або періоду, карбувалися в м. Кизік наприкінці V – в середині IV ст. до н.е. За класифікацією Г. фон Фрітце¹⁶, які карбувалися близько 410 – 330 рр. до н.е. Даний різновид статера не достатньо поширений.

Монета була випадково знайдена під час весняно-польових робіт 2020 р. в північно-західній частині Олександрівського району Кіровоградської області. Значна потертість зображення на досліджуваному нами електровому статері м. Кизіка може свідчити про її тривале перебування в грошовому обігові, зокрема в Ольвії.

Ілюстрації

Рис.1*

С. 222-224; Булатович С.А. Клад кизикинов из Орловки. *Вестник древней истории*. 1970. № 2. С. 73-86; Булатович С.А. О происхождении и составе металла кизикских статеров. *Записки исторического факультета ОДУ им. И.И. Мечникова*. Одеса, 1997. Вып. 4. С.17-29.

¹¹ Шестопал А. В. Скарби Черкащини. Черкаси: Вид. Андрощук П. С., 2007. 120 с.

¹² Буйских А. В., Крутилов В. В. Находка ранней монеты Кизика в Ольвии. *Археология і давня історія України* 1(18) 2016, 89-91; Буйских А. В., Крутилов В. В. Находка ранней гекты Кизика в Ольвии. *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XI. 2016. С.46-49.

¹³ Бутягин А.М., Чистов Д.Е. Мирмекийский клад кизикинов (предварительная информация). *Эрмитажные чтения памяти Б.Б. Пиотровского: Сборник докладов*. СПб., 2004. С. 31-41; Butyagin A.M., Chistov D.E. (2006). The hoard of Syzicenes and shrine of Demeter at Myrmekion. *Ancient civilizations from Scythia to Siberia*. Vol. 12, № 1/2. P.77-131.

¹⁴ Захаров Е. Новый взгляд на периодизацию обращения электровых монет Кизика...

¹⁵ Орлик В. Знахідка кизікіна-гекты в середині 90-х років XX ст. поблизу с. Парутине. *Forum Numizmatyczne. Studia i Materiały*, 4, Białystok, 2020, 5-15.

¹⁶ Fritze H. von. Die Elektronprägung von Kyzikos. Eine chronologische Studie. *Nomisma*. 1912. Bd. VII. S.2. Taf.1.2.

* Без масштабу.

Література

1. Butyagin A.M., Chistov D.E. (). The hoard of Cyzicenes and shrine of Demeter at Myrmekion. *Ancient civilizations from Scythia to Siberia*. Vol. 12, № 1/2. 2006. P.77-131.
2. Fritze H. von. Die Elektronprägung von Kyzikos. Eine chronologische Studie. *Nomisma*. 1912. Bd. VII.
3. Kotsur V. Methodological issues of modern numismatic research: materials of “black” archeology and scientific research. *Forum Numizmatyczne: Peniadz i mennice*. 1. Bialystok, 2016.
4. Бертье-Делагард А.Л. Относительная стоимость монетных металлов на Боспоре и Борисфене в пол. IV в. до Р. X. *Нумизматический сборник*, 1911, I. С. 1–100.
5. Буйских А. В., Крутилов В. В. Находка ранней гекты Кизика в Ольвии. *Стародавнє Причорномор'я*. Випуск XI . 2016. С. 46–49.
6. Буйских А. В., Крутилов В. В. Находка ранней монеты Кизика в Ольвии. *Археологія і давня історія України* 1(18) 2016, С. 89–91.
7. Булатович С.А. Клад кизикинов из Ольвии. *Советская археология*. 1970. № 2. С. 222–224.
8. Булатович С.А. Клад кизикинов из Орловки. *Вестник древней истории*. 1970. № 2. С. 73–86.
9. Булатович С.А. О происхождении и составе металла кизикских статеров. *Записки історичного факультету ОДУ ім. І.І. Мечникова*. Одеса, 1997. Вип. 4. С. 17–29.
10. Булатович С.А. Обращение электровых монет Малой Азии в Эгейском Бассейне и в Причерноморье в V-IV вв. до н.э. *Материалы по археологии Северного Причерноморья*. 1976. Вып. 8. С. 97.
11. Бурачков П.О. Общий каталог монет, принадлежащих эллинским колониям, существовавшим в древности на северном берегу Черного моря, в пределах нынешней Южной России. Ч. I. Одесса: Типография А.Шульце, 1884. 306 с.
12. Бутягин А.М., Чистов Д.Е. Мирмекийский клад кизикинов (предварительная информация). *Эрмитажные чтения памяти Б. Б. Пиотровского: Сборник докладов*. СПб., 2004. С. 31–41.
13. Гайдуков В.П. 700-летие российского рубля и краткий обзор развития средневековой русской нумизматики. *Материалы Международной научной конференции [«Российский рубль. 700 лет истории»]. (25–27 апреля 2016 г., Великий Новгород)*. – Великий Новгород, 2017. С. 5–15.
14. Захаров Е. Новый взгляд на периодизацию обращения электровых монет Кизика. *IV Международный нумизматический симпозиум «ПриРОНТийский меняла: деньги местного рынка»*. Севастополь, 2016. С. 42.

15. Зограф А.Н. Кизикины коллекции С.Г. Строганова. *Государственный Эрмитаж. Сборник*. Вып. III. Л., 1926; Зограф А.Н. Античные монеты. *Материалы и исследования по археологии СССР*. Вып. 16. М., Л., 1951.
16. Карышковский П.О. Монеты Ольвии. Очерк денежного обращения Северо-Западного Причерноморья в античную эпоху. Киев: Наукова думка, 1988.
17. Карышковский П.О. Об обращении кизикинов в Ольвии. *Нумизматика и эпиграфика*. 1960. Т. II. С. 3–13.
18. Кене Б. Описание Музеума покойного князя Василия Викторовича Кочубея (составлено по его рукописному каталогу) и исследования об истории и нумизматике греческих поселений в России, равно как царств: Понтийского и Босфора Киммерийского. Т. 1. Санкт-Петербург: тип. Экспедиции заготовления государственных бумаг, 1857.
19. Орлик В. Знахідка кизікіна-гекти в середині 90-х років ХХ ст. поблизу с. Парутине. *Forum Numizmatyczne. Studia i Materiały*, 4, Białystok, 2020, 5-15.
20. Шелов Д.Б. Кизикские статеры на Боспоре. *Вестник древней истории*, 1949, №2. С. 93–98
21. Шестопал А. В. Скарби Черкащини. Черкаси: Вид. Андрощук П. С., 2007. 120 с.